

PSIXIKANING FILOGENITIK TARAQQIYOTI.

MATALABOVA RUXSHONA XURSHID QIZI
NORMAMATOVA DILRUZA SHAVKAT QIZI
IBROXIMOV SAMANDAR SOBIRJON O'G'LI
IBODOV FAXRIDDIN ANVAROVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Filologiya fakulteti ona tili va adabiyoti(Rus tili)
ta'lim yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixikaning filogenetik taraqqiyoti tushunchasi va uning rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Psixika evolyutsiyasi organizmlarning tashqi muhitga moslashishi jarayonida paydo bo'lib, biologik va nerv tizimining murakkablanishi bilan bog'liq ravishda shakllangan. Psixik rivojlanish elementar sezgilardan boshlanib, idrok, xulq-atvorning o'zgarishi, o'rganish qobiliyati va nihoyat inson ongining paydo bo'lishigacha davom etgan murakkab jarayonni o'z ichiga oladi. Mehnat faoliyati, til va ijtimoiy munosabatlar inson psixikasining rivojlanishida asosiy omillar sifatida ko'rsatiladi. Ushbu evolyutsion jarayon ongning uzluksiz rivojlanishi va tabiatga moslashuvchanligi bilan ajralib turadi.

Kalit so'zlar: psixika, filogenez, evolyutsiya, nerv tizimi, sezgi, idrok, o'rganish, xulq-atvor, ong, mehnat faoliyati, til, ijtimoiy munosabatlar.

Аннотация: В данной статье рассматривается филогенетическое развитие психики и этапы её эволюции. Психика возникает в процессе адаптации организмов к окружающей среде и формируется на основе усложнения нервной системы. Развитие психики начинается с элементарных ощущений, затем переходит к восприятию, изменению поведения, способности к обучению и, в конечном итоге, к появлению человеческого сознания. Основными факторами, способствующими развитию человеческой психики, являются трудовая деятельность, речь и социальные отношения.

Ключевые слова: психика, филогенез, эволюция, нервная система, ощущение, восприятие, обучение, поведение, сознание, трудовая деятельность, речь, социальные отношения. Этот эволюционный процесс демонстрирует непрерывное развитие сознания и его адаптивность к природным условиям.

Annotation: This article examines the phylogenetic development of the psyche and its evolutionary stages. The psyche emerges as a result of organisms' adaptation to their environment and develops alongside the increasing complexity of the nervous system. The evolution of the psyche begins with basic sensations, progresses to perception, behavioral changes, learning abilities, and ultimately leads to the emergence of human consciousness. Key factors in the development of human psychology include labor activity, language, and social relationships. This evolutionary process highlights the continuous development of consciousness and its adaptability to natural conditions.

Keywords: psyche, phylogenesis, evolution, nervous system, sensation, perception, learning, behavior, consciousness, labor activity, language, social relationships.

Kirish

Psixikaning filogenetik taraqqiyoti deganda organizmlarning evolyutsiyasi jarayonida ong va psixik faoliyatning bosqichma-bosqich rivojlanishi tushuniladi. Bu jarayon biologik evolyutsiya, tabiat tanlovi va muhitga moslashish bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, oddiy organizmlardan tortib yuqori darajadagi inson ongigacha bo‘lgan murakkab bosqichlarni o‘z ichiga oladi.

Psixikaning kelib chiqishi va ilk shakllari

Psixika hayvonlarning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlari davomida paydo bo‘lgan. Ilk psixikaning asosiy vazifasi tirik qolish uchun tashqi dunyoni aks ettirish va unga moslashish bo‘lgan. Bu jarayon quyidagi bosqichlarda rivojlangan:

1. Irritabiliklik (ta'sirchanlik)

Bu bosqichda organizmlar (masalan, bir hujayrali organizmlar) tashqi muhitdagi kimyoviy, mexanik yoki yorug'lik signallariga reaksiya berish qobiliyatiga ega bo'lgan. Bu hali psixik jarayon emas, balki biologik javob reaksiyasi hisoblanadi.

2. Sezgi shakllari (elementar sezgi)

Ko'p hujayrali organizmlarda nerv tizimining dastlabki shakllari rivojlanishi bilan atrof-muhitdagi o'zgarishlarni his qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Masalan, gidralar va meduzalarda bu jarayon oddiy sezgi qobiliyatlari orqali namoyon bo'lgan.

Psixikaning rivojlanish bosqichlari

Psixikaning evolyutsiyasi jarayonida turli biologik turlarda sezgi, idrok, xulq-atvor va o'rganish shakllari murakkablashib borgan. Asosiy bosqichlar quyidagilardan iborat:

1. Elementar sezgi bosqichi (primitiv psixika)

Bu bosqichda hayvonlar faqat muhitdagi o'zgarishlarga sezgi organlari orqali javob beradi. Masalan, tuban organizmlar yorug'lik, harorat, hid kabi sodda ta'sirlarga reaksiya qiladi.

2. Idrokning paydo bo'lishi

Asab tizimi rivojlangan sari, hayvonlar muhitni yaxlit idrok eta boshladi. Masalan, hasharotlar va sudralib yuruvchilarda idrok sezgilar asosida yaxlit shaklni olgan.

3. O'rganish qobiliyati

Yuqori nerv tizimiga ega hayvonlarda (masalan, sutemizuvchilar va qushlarda) o'rganish qobiliyati rivojlandi. Bu jarayonda tajriba va xotira muhim rol o'ynaydi. Shartli reflekslar, instinktiv xulq-atvor va xotira tufayli muhitga moslashuv yaxshilandi.

Inson ongining paydo bo'lishi

Inson psixikasining taraqqiyoti tabiiy tanlanish va mehnat faoliyati bilan uzviy bog'liq. Bu jarayonda quyidagi omillar muhim rol o'ynagan:

1. Mehnat faoliyati

Mehnat insonning ongini shakllantirishda asosiy omillardan biri bo'ldi. Asbob-uskunalar yaratish va ulardan foydalanish odamzodning tafakkurini rivojlantirdi.

2. Til va muloqot

Til insonda ong va tafakkurning rivojlanishini tezlashtirdi. Nutq orqali tajriba va bilimlarni bir avloddan ikkinchisiga o'tkazish imkoniyati paydo bo'ldi.

3. Ijtimoiy munosabatlar

Inson ijtimoiy mavjudot sifatida o'z psixikasini murakkablashtirish orqali kooperativ faoliyat, madaniyat va qadriyatlar yaratishga erishdi.

Хулоса

Psixikaning filogenetik taraqqiyoti organizmlarning tashqi muhit bilan moslashuvi, biologik evolyutsiyasi va ijtimoiy omillar orqali sodir bo'lgan murakkab jarayondir. Psixika dastlabki sezgi va reflekslardan boshlab insonning ongli tafakkuri va ijtimoiy ong darajasigacha rivojlangan. Bu jarayon psixik rivojlanishning uzluksizligini va hayotning barcha bosqichlarida moslashuvchanligini ko'rsatadi. Psixikaning filogenetik rivojlanishini o'rganish inson va hayvonlar ongining o'ziga xosliklarini aniqlashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. — М.: Наука, 1968.
2. Выготский Л.С. Психология развития человека. — М.: Издательство «Смысл», 2005.
3. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. — М.: МГУ, 1981.
4. Теплов Б.М. Психология и физиология индивидуальных различий. — М.: Просвещение, 1963.
5. Дарвин Ч. Происхождение видов путем естественного отбора. — СПб.: Наука, 2000.
6. Тинберген Н. Поведение животных. — М.: Мир, 1974.
7. Фабри К.Э. Происхождение и эволюция психики. — М.: Наука, 1976.
8. Lorenz K. Evolution and Modification of Behavior. — Chicago: University of Chicago Press, 1965.

9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. — СПб.: Питер, 2002.
  10. Клерк Д. Эволюция сознания: От животных к человеку. — М.: Прогресс, 1991.
  11. MELIKBOBOYEVICH, S. U., QIZI, O. R. Z. S., & QIZI, Q. K. A. (2024). INSONIY MUOMALA VA MULOQOTNING PSIXOLOGIK VOSITALARI. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(2), 180-188.
  12. Melikboboyevich, S. U. (2024). MEASURES TO PREVENT AGGRESSIVE ATTITUDES BY THE TEACHER TO THE STUDENT FOR LATING TO THE LESSONS. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(2), 127-134.
  13. Melikboboyevich, S. U., & Yusufaliyevna, H. S. (2024). EDUCATOR'S SKILL IN ELIMINATING AGGRESSIVE SITUATIONS OF CHILDREN RAISED IN PRESCHOOL EDUCATION ORGANIZATION. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(6), 611-616.
  14. Melikboboyevich, S. U. (2024). CHANGES IN STUDENTS'MENTAL STATUS DURING MASTERING THEORETICAL AND PRACTICAL TRAINING (IN THE EXAMPLE OF AGGRESSION). *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(2), 142-148.
1. Jung, C. G. Psychological Aspects of the Self. — Princeton